

MONUMENTE RELIGIOASE RADIOGRAFIATE DE LAURENȚIU CHIRIAC

Dan Ravaru

Publicațiile de orice natură devin tot mai numeroase în arealul actual al județului Vaslui, chiar are loc o benefică resuscitare a unor tradiții întrerupte zeci de ani, în condițiile centralizării excesive a sistemului cultural în timpul comunismului. Sub egida unor instituții județene sau prin inițiative personale, noi reviste și noi cărți apropie județul Vaslui de media națională a tipăriturilor cu profil cultural, beneficiind însă de o selecție valorică mai atentă, după principiul latin „*non multa, sed multum*” (*nu multe, ci mult*). În acest spirit a procedat și Direcția județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național Vaslui, dăruindu-ne două cărți de referință, concepute într-un orizont istoric și artistic deosebit: „**Monumente istorice din județul Vaslui. Biserici și mănăstiri din Eparhia Hușilor**” de MARIA POPA și „**Monumente religioase medievale din zona Bârladului**” de LAURENȚIU CHIRIAC. Deși există interferențe în preocupările celor doi cercetători, lucrările lor rămân absolut distincte, datorită modului personal de abordare a problematicii și a structurii originale a fiecăreia. Amândouă cărțile au însă un merit comun: integrarea valorilor vasluiene în circuitul național și ocuparea unui loc cuvenit al acestora. În continuare, vom trata detaliat cartea lui Laurențiu Chiriac.

Autorul

Ioan Baban – în minuțiosul și exhaustivul său dicționar al valorilor locale și naționale, intitulat „**Univers cultural și literar vasluian**” – îl prezintă pe Laurențiu Chiriac într-un mod la care ne asociem și reproducem parțial textul, eliberându-ne astfel de eventuale atitudini subiective. S-a născut la Bârlad la 29 mai 1970. După absolvirea Școlii generale nr. 8 din orașul natal, în 1985, urmează cursurile Liceului Teoretic „Mihai Eminescu”, absolvent al promoției 1989, și apoi Facultatea de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, în urma căreia s-a specializat, în 1997, în domeniul arheologiei și istoriei medievale. A făcut masteratul (studiile aprofundate) și a urmat stagiul de doctorat, obținând titlul de doctor în științe istorice în 2005. După absolvirea facultății, a lucrat ca muzeograf-arheolog la Muzeul „Vasile Pârvan” din Bârlad, dar și ca profesor de istorie la Liceul Teoretic „Mihai Eminescu” din localitate. Între anii 1998-2005, a fost ajutor responsabil științific pe Șantierul arheologic „Curțile Domnești” din Vaslui, responsabil șantier arheologic la Mănăstirea Florești (com. Alexandru Vlahuță, jud. Vaslui), apoi a cercetat așezarea medievală Grăjdeni (com. Frunțișeni, jud. Vaslui) și necropola tumulară din satul Pogănești (com. Stănilești, jud. Vaslui). După cum se vede, activitatea arheologului și istoricului este destul de bogată. A debutat în reviste de specialitate: în 1998, cu studii și articole în revistele „Vechi capitale românești medievale” și „Arheologia medievală” Apoi a colaborat la revistele „Historia Urbana”, „Arhiva Genealogică”, „Cronica Episcopiei Hușilor”, „Arheologia Moldovei”, „Elanul”, „Acta Moldaviae Meridionalis”, „Ateneu” etc. La cele de mai sus, adăugăm, în primul rând, volumul „**Monumentele religioase medievale din zona Bârladului**” și alte două aflate în manuscris. Se mai

impune și menționarea unui alt aspect biografic al autorului: în decembrie 1989, el a fost unul dintre revoluționarii care au luptat în fața Ministerului Apărării. Activitatea sa prioritar științifică are tangențe accentuate și cu alte domenii ale spiritualității: vernisarea unor expoziții de artă plastică, lansarea unor cărți de istorie și literatură, participarea la ședințe de cenaclu, la manifestări complexe ale instituțiilor de cultură, întreținerea relațiilor amiabile și corecte cu oamenii de cultură din județ și din țară.

Aria de investigație

Pentru stabilirea spațiului și timpului la care se referă lucrarea lui Laurențiu Chiriac trebuie să plecăm de la analiza titlului. În primul rând, este vorba de monumente religioase. Este foarte important să subliniem această semnificație, deoarece mănăstirile și bisericile studiate sunt, în primul rând, edificii dedicate Divinității creștine, glorificării Sale, în timp ce aspectele arhitectonice și artistice, cu sferile lor de interes, se înscriu în planuri colaterale. Când luăm în considerație multitudinea de elemente în analiza unei clădiri de cult, să ne amintim spusese Sfântului Augustin: „Dacă mi-ar plăcea mai mult frumusețea melodiei unui cânt bisericesc de slăvire a lui Dumnezeu, decât slăvirea în sine (conținutul, deci), eu nu aș mai asculta acea melodie”. Din păcate, exact valoarea spiritual-creștină este omisă în majoritatea lucrărilor referitoare la mănăstiri și biserici, mai ales în ghidurile turistice, dar și în lucrări cu pretenții, căci se au în vedere mai mult aspectele de ordin material și estetic. Sintagma „*zona Bârladului*” necesită o serie de precizări. În perioada medievală a existat în permanență un Ținut al Tutovei, cu reședința la Bârlad, dar și un Ținut al Bârladului cu existență temporară. Amândouă entitățile formează, în viziunea autorului, „*zona Bârladului*”, cu limite oarecum ciudate. De exemplu, localitățile de pe Valea Racovei, ca Gârceni, Pungești, Laza etc., erau în administrarea Bârladului, deși Vasluiul era mult mai aproape, în unele cazuri la câțiva kilometri. Medievalitatea este considerată de autor până la anul 1700, până când sunt semnalate toate monumentele, unele încă în ființă, altele dispărute în timp, descoperite arheologic sau din conținutul unor documente. Această limitare în timp este deseori depășită de autor, căci – pentru cele mai importante monumente religioase – el urmărește evoluția lor arhitectonică până aproape de zilele noastre.

Precursorii și contemporanii

Laurențiu Chiriac face mai întâi o analiză cuprinzătoare a tot ceea ce s-a scris, având legătură generală sau de specialitate cu subiectul dezbătut de dânsul, ceea ce ține desigur și de corectitudinea obligatorie pentru un cercetător științific care se respectă. Așadar, să-i cunoaștem propriile puncte de vedere: „*În plan concret, primul subcapitol va consta într-o prezentare generală a principalelor sinteze din domeniul istoriei arhitecturii religioase medievale, inclusiv din cel al istoriei bisericesti, expunând și analizând succint punctele de vedere pe care le conțin. Apoi, vom încerca să vedem și eventuala lor contribuție la cunoașterea arhitecturii religioase de pe văile Bârladului și Tutovei. O a doua etapă necesară în desfășurarea acestui periplu este aceea de a pune accentul pe cercetarea istoriografică din mediul local, tot printr-o introspecție a principalelor scrieri de aici și a ideilor lor esențiale. Numai că studiile locale referitoare la monumentele religioase din zona Bârladului sau privitoare la*

istoria bisericească de aici vor fi minuțios analizate, căci aportul lor este evident considerabil. Chiar dacă multe din aceste lucrări sunt simple articole sau studii colaterale, ele vor fi tratate cu atenție, căci și așa sunt puține și conțin informații incomplete despre sfintele lăcașuri de pe aceste meleaguri” Urmându-și comandamentele expuse mai sus, Laurențiu Chiriac îi va aminti mai întâi pe corifeii Iluminismului ardelean, Samuil Micu și Petru Maior, apoi pe ierarhii Bisericii ortodoxe – Filaret Scriban, Melchisedec Ștefănescu, Ghenadie al Râmnicului, Athanasie Mironescu. Urmează apoi cărturarii Constantin Erbiceanu, Ștefan Constantin Bâlcuirescu, Nicolae Dobrescu, Nicolae M. Popescu, Ioan Lupaș și Silviu Dragomir. Nicolae Iorga și George Balș se bucură de o prezentare largă și de o analiză competentă a operelor lor dedicate istoriei bisericești și arhitecturii religioase românești, în context balcanic și european. De o atenție aproape egală se bucură și studiile care au în atenție mai ales aspectele artistice, semnate de Virgil Vătășianu, George Oprescu, Corina Nicolescu, Grigore Ionescu, la care se adaugă cele ale lui Gheorghe-Curinschi Vorona, Vasile Drăguț și Ion Solcanu.

Cercetarea locală – începută modest și colateral de către Gheorghe Roșca Codreanu, Teodor Albu, Alexandru Papadopol-Calimah – atinge o adevărată culme prin scrierile episcopului Iacov (Ioan) Antonovici, cărturarul bărlădean a cărui activitate a fost un veritabil ferment spiritual pentru sudul Moldovei și nu numai. El creează o adevărată școală, la care se asociază Tudor Pamfile, I. C. Beldie, C. S. Mironescu, Gheorghe Vrabie, Horia Bărbuleanu, Gheorghe Arsenie, Alexandru Alexandrescu-Galex, Alexandru I. Crăciun, etc. Cercetarea locală a continuat și în zilele noastre, în acest sens fiind amintită Doina Rotaru, apoi Costică Aghion, Gheorghe Arion, Oltea Rășcanu-Gramaticu, Gheorghe Clapa, Dan Ravaru, Dorinel Ichim, Horia Stamatini, Marin Rotaru și Gheorghe Gherghie. În ansamblu, prezentările se constituie atât într-o introducere în domeniu, cât mai ales într-un exemplu de deontologie științifică, fiecare contribuție, oricât de modestă, fiind semnalată și analizată.

Efortul documentar

Autorul se apleacă în continuare asupra primelor atestări documentare care mărturisesc despre existența preoților și a lăcașurilor de cult din cele mai vechi timpuri, în acest context înscriindu-se și actele de ctitorie, motivațiile și semnificațiile lor.

Din studiul diferitelor izvoare – monumentele religioase ca atare, inscripțiile funerare, pisaniile, pomelnicele, tablourile votive, documentele și cronicile vremii – autorul culege o diversitate de expresii specifice pentru a exprima actul ctitoriei: „a zidi”, „a construi”, „a reconstrui”, „a zidi din temelie”, „a înălța”, „a rădica”, „a zidi din nou”, „a face mănăstire”, „a întemeia din nou”, „a pune temelie”, „a împodobi” etc. Se poate vorbi de un contract virtual între ctitori și Biserică, cei dintâi obligându-se să asigure partea materială, cea din urmă asigurând eternizarea numelui prin inscripții și pomelnice în lumea de aici, dar și iertarea păcatelor în lumea veșnică. Calitatea de ctitori se moștenește, fapt pentru care ei erau împărțiți în: *ctitorii de fapt* – cei care efectuau practic ctitoria – și *ctitorii de drept*, respectiv urmașii acestora.

Ctitori putea fi domnitorii, boierii mari și mici, clericii de diferite ranguri, dar și comunitățile locale, de regulă cele de răzeși.

Cele mai vechi mărturii creștine

Pentru arheolog, pământul rămâne o carte veșnic deschisă, pe care el știe să o citească. În zona Bârladului au fost descoperite vestigii creștine care demonstrează pătrunderea foarte timpurie a dreptei credințe. Misionarii creștini sau refugiații din sudul Dunării au găsit aici un teren foarte fertil pentru a însămânța noua religie, spiritualitatea geto-dacilor fiind atât de asemănătoare. Vechile poeme în care se adunau adoratorii lui Zalmoxe au fost populate firesc de bisericuțele de lemn ale viitorilor ortodocși. Cercetările arheologice întreprinse aici de Ghenuță Coman și de vrednicii săi ucenici Marin Rotaru și Gheorghe Gherghe au dat la iveală numeroase piese ceramice pe care era incizat semnul crucii și alte simboluri creștine, reprezentative pentru începuturile acestei religii: peștele, porumbelul, ramura de măslin, palmierul, căprioara, steaua, literele alfa și omega, pomul vieții. În secolele VI-XII, apar și atelierele specializate în confecționarea pieselor ceramice sau din alte materiale – destinate cultului creștin. Urmează în timp primele atestări de preoți, ceea ce presupunea implicit existența unor lăcașuri de cult.

Preocupările pentru istoria Bârladului și a zonei pe care o reprezintă au cunoscut ciudate urcușuri și coborâșuri, urmate de cele mai variate interpretări. Totul a plecat de la faimosul fals patriotic al lui Bogdan Petriceicu Hașdeu – vestita „**Diplomă bârlădeană**”, act prin care s-ar fi certificat existența aici a unui stat bârlădean pe la 1135. Toți istoricii s-au întrecut în a demonstra falsul – ceea ce era foarte ușor, dar au neglijat sau au minimalizat alte aspecte mult mai importante. În afară de mențiunile din cronicile slavone, unde termenul de *berladnic* putea însemna *pribeag* sau chiar *bârlădean*, se cuvine să luăm în considerație alte două elemente, pe care le socotim esențiale. Mai întâi, cel de ordin filologic. Astfel, după Alexandru Philippide, termenul de *Bârlad* ar proveni de la cumantul „*Bilad*”- adică *cetate, țară*, dar în primul rând *reședință*. Dacă la aceasta mai adăugăm și termenii de *Vaslui* – „*lac împădurit*” sau „*locul pe unde curge pârâul*”, cel de *Tecuci* – provenit din „*tehuciu*”, adică *hotar* și cel de *Fălciu* – adică „*locul cu bărci*”, „*portul feleucilor*”, atunci s-ar contura cu limpezime pe o hartă imaginară o Țară a Bârladului. Statutul de reședință a Țării de Jos pe care Bârladul l-a avut de-a lungul secolelor întărește afirmațiile de mai sus. Și, în mod firesc, așa cum sublinia și prof. Laurențiu Chiriac în cartea sa, aici a existat în vechime și reședința unor importanți ierarhi ai Bisericii creștine, urmați actualmente de protopopii din Bârlad. E posibil ca acei episcopi așa-ziși „*schismatici*” din apropierea vechii **Episcopii catolice a cumanilor** – pe care Papalitatea „îi afurisea” în prima jumătate a secolului al XIII-lea – să fi avut drept centru religios chiar **Bârladul**.

Mențiunile ferme din secolul al XV-lea

Aflăm, pentru început, că pe la 1436 exista deja în zona Bârladului o „*Chilie a lui Manasie*” pe apa Similei, iar în satul dispărut Fundești (de pe pârâul Jeravăt) slujea un *popă Mircea*. Și mai interesant ni se pare un document din 1444, prezentat pe larg de către Laurențiu Chiriac. Este vorba de „*mănăstirea popii Draghie*” – de fapt, primul lăcaș de cult atestat în zonă – de pe pârâul Lahova (Leahova), în fostul sat

Recea, probabil pe actualul teritoriu al comunei Banca, la granița cu comuna Zorleni. Ea fusese ctitorită de acest popă și urma să fie lăsată moștenire fratelui său mai tânăr, **preotul Toader din Bârlad**. În textul documentului este amintit și un iaz al M-rii Bistrița, care implicit rămăsese drept moștenire acelei biserici din Bârlad pe care o slujea popa Toader. La acestea, aș mai adăuga și ciclul de documente, începând cu anul 1431, în care este amintit **popa Iuga**, devenit apoi protopop, proprietar, între altele, și al satului Strâmba, unde s-a ridicat cea mai veche mănăstire din zonă, cu continuitate și în zilele noastre.

Demnă de interes este și o altă observație a domnului doctor Laurențiu Chiriac, anume aceea că în apropiere de pârâul Lahova, s-a construit mai târziu **Mănăstirea Măgaru (Bujoreni)**, care ar fi putut fi continuatoarea mai vechiului așezământ menționat. Să adăugăm faptul că într-o relativă vecinătate se află și **Grăjdenii**, dar și locul fostei **mănăstiri de la Bursuci**. În privința acesteia din urmă, se presupune faptul că ea ar fi fost ctitorită de Bogdan al II-lea (tatăl lui Ștefan cel Mare), așa cum apare, în mod tradițional, într-un *Chestionar* de pe la 1900, adresat de protopopul de atunci, Ioan Antonovici, tuturor preoților din fostul județ Tutova. Dacă vom intra în posesia unor noi confirmări, atunci s-ar putea demonstra că, în cursul scurtei sale domnii, Bogdan al II-lea a avut timp să se îngrijească și de cele ale sufletului.

La mărturiile culese din documente, autorul cărții adaugă convingătoare argumente de ordin toponimic și antroponimic, cum ar fi denumirile de locuri și persoane care sugerează existența unor mai vechi lăcașuri de cult și a unor clerici din zona Bârladului: e vorba de toponimele *Mănăstireni, Mănăstirea, Chiliiani, Chilia, Călugăreni, Călugăra, Răspopi (Răspochi), Călugărița, Popi, Popeni*, „*Unde au fost mănăstirea*”, *Dealul Mănăstirii, Fântâna Călugărului, Popești* etc., dar și de numele de persoane ca: Giurgiu Răspop, Eufrosina Stareța, Floarea Călugărița etc.

Mențiunile documentare din secolul al XVI-lea

Ceea ce se observă în secolul al XVI-lea este faptul că mențiunile documentare despre lăcașele de cult din zona Bârladului devin mai numeroase și mai diversificate, iar de aici nevoia unei mai riguroase selecționări a evenimentelor istorice. Mai întâi, pe tărâmul legendar al Avrămeștilor, Ștefan cel Mare a întărit numeroase proprietăți și ctitorii religioase ale familiei Huiban, lucru pe care l-a făcut și urmașul său, Bogdan cel Orb. De asemenea, în alte localități din zonă sunt semnalate în acest veac numeroase edificii religioase din lemn, termenii de „**biserici**” și „**mănăstiri**” fiind folosiți în mod concomitent în acte, căci în viziunea populară apăreau chiar unele asemănări între aceste construcții.

În altă ordine de idei, cele mai importante atestări de lăcașuri de cult din zona Bârladului sunt cele din localitățile Tunsești, Corlătești, Dragomirești pe apa Similei, București pe Bilahoi (zonă cercetată de prof. Gheorghe Gherghe și inv. Marin Rotaru), Bahnari pe Tutova, Sărăcinești, Vlădești, Cristești, Strâmba, Borăști, Suseni, Crivești, Puiști, Cernați etc. Tot în acest veac se pun bazele monumentelor religioase de la Florești și Grăjdeni, asupra cărora vom reveni. Mai mult, ca și în secolul anterior, o serie de toponime și antroponime întâlnite în actele de acum reflectă, indirect,

existența unei bogate vieți creștine în zonă și, de ce nu, prezența altor clerici sau chiar a unor edificii religioase.

Cităm, în final, concluzia autorului cărții despre atestările referitoare la lăcașele de cult și la slujitorii acestora din sec. al XVI-lea: *„Din cele expuse până acum, reiese faptul că și în veacul al XVI-lea apar menționate destul de multe ctitorii, numai că – față de cele din secolul anterior – acestea par să fi avut o existență mai îndelungată, din moment ce unele dintre ele vor fi semnalate și în actele veacului următor. În privința numărului mult mai mare de clerici, ne exprimăm părerea că această categorie capătă în acest răstimp o importanță deosebită și, totodată, ea sugerează existența și a altor monumente religioase nesemnalate în actele de atunci.”*

Mențiunile din secolul al XVII-lea

În secolul al XVII-lea – cel din urmă studiat în cartea domnului Laurențiu Chiriac – se constată o mai mare amploare a fenomenului ctitoricesc, fie sub forma rectoriei (reclădirii) unor monumente cultice din veacul anterior, fie sub forma unor dării mai consistente către lăcașele de cult, dar și prin apariția unor noi construcții ecleziastice în zona Bârladului. Pe de altă parte, multitudinea de acte care consemnează acest fenomen de explozie în ctitorirea de biserici și mănăstiri, precum și sporirea numărului de preoți menționați acum reflectă nu numai o viață religioasă mult mai dinamică, ci și o mai mare contribuție a voievozilor vremii, a marilor familii boierești de aici și a comunităților locale la ridicarea acestor construcții, în condițiile unei conjuncturi politice și economice mai puțin favorabile. Astfel, cu ajutorul voievodului Vasile Lupu și a familiilor boierești Lupan, Palade, Ghenovici, Costache, Gheuca, Cerchez, Codreanu etc. (deseori, înrudite între ele), au fost ridicate în acest veac cele mai importante monumente religioase din zonă: **schitul Măgaru – Bujoreni** (1602), **schitul lui Lupan** (ctitorit la 1604 și care continuă vechea mănăstire București), **mănăstirea Florești** a marelui vornic Cârstea Ghenovici (1590-1596, amintită și la 1612), **Biserica Domneasca din Bârlad** (ctitoria lui Vasile Lupu de la 1636), **bisericile din Orgoiești** (1624) și **Corlătești** (1636), **Mănăstirea Adam** (1652, care a aparținut de ținutul Tutovei), **biserica din Băcani** (1651), **mănăstirea și biserica din Coroiești** (1666), **schitul Pârvești** (1666), **schitul Crucea Cruceanu** (1698), **schitul Fătăciuni** (1667, în fostul ținut al Tutovei), **schitul „Sf. Nicolae“** din **Strâmba-Cețățuia** (1669, dar după legendă din 1574), **biserica din Costești** (1677) etc. Dintre bisericile bârlădene amintite pentru acest veac, autorul menționează **biserica Catolică** (1633-1636), **„Sf. Dumitru“** (1692), **biserica Armenească** (1695-1699) și **„Sf. Nicolae Eșanu“** (1699).

Așadar, din analiza actelor de ctitorire, a documentelor de proprietate și a vestigiilor arheologice, prof. dr. Laurențiu Chiriac stabilește câteva repere valabile pentru întreg secolul al XVII-lea: în primul rând, documentele studiate surprind esența actului de ctitorire din zona cercetată ca pe o uzanță și nu ca pe un cod de legi scrise; în al doilea rând, mențiunile documentare ale ctitoriiilor și ale slujbașilor acestora arată o predilecție a celor de atunci pentru ridicarea de biserici, mănăstiri și schituri, ca o necesitate cultică și spirituală; în al treilea rând, actele vremii reliefează concretețea fenomenului ctitoricesc din zona Bârladului, precum și modalitățile de marcarea, subliniere și ostentare a actului de ctitorire; în sfârșit, acele acte care atestă existența

edificiilor ecleziastice din spațiul de referință nu sunt numai simple „buletine de informare”, ci ele permit (chiar dacă într-o măsură mai mică) conturarea unor idei despre modul de viață și de gândire din Evul Mediu românesc, despre percepția creștin-ortodoxă a oamenilor de atunci.

Reperete de ordin arhitectural

Într-un vast capitol, de o originalitate aparte, autorul își propune o analiză a evoluției în timp a arhitecturii religioase medievale din zona Bârladului. Astfel, Laurențiu Chiriac vede aici un spațiu de interferență artistică între Moldova și Muntenia. De altfel, pe un fond moldav accentuat s-au grefat o serie de elemente tehnice și arhitecturale asupra cărora, așa cum considerăm noi, este greu să ne pronunțăm încă, căci ele au făcut parte dintr-un străvechi fond comun al Țării de Jos a Moldovei și al Munteniei răsăritene ori au constituit influențe artistice de peste Milcov. Oricum, de la bun început se face în carte o firească menționare a bisericilor de lemn, emblematice pentru originalitatea arhitecturii ecleziastice din zonă, în special din arealul Colinelor Tutovei. Pentru înțelegerea deplină a ansamblului arhitectonic, sunt analizate și elementele care permit încadrarea în epocă și în mediul social al vremii, exprimând mentalul creștin-ortodox al oamenilor de atunci, precum și urmele unor mai vechi credințe. Dintre acestea, amintim: pisaniile, pietrele funerare, tablouri votive, pomelnice și obiecte de cult. Autorul a încercat, pe cât posibil, să pătrundă în esența modului de construire a monumentelor religioase medievale din zona Bârladului: *„În acest sens, dorim să clarificăm o serie de probleme legate de modalitățile și tehnicile de construcție a lăcașelor de cult medievale, de materialele lor de construcție, de planimetria, compartimentarea, boltirea și decorația acestor edificii, având în vedere arealul amintit mai sus. Altfel spus, ne propunem să abordăm tot ceea ce ține de fenomenul arhitectural religios din această zonă.”*

În acest amplu context, autorul și-a propus în continuare urmărirea a două importante obiective: **a)** analiza evoluției istorice și a principalelor caracteristici ale arhitecturii ecleziastice medievale din Țara Moldovei, inclusiv a influențelor artistice pe care ea le-a receptat și asimilat, fără a uita soluțiile ingenioase și originale pe care le-au găsit atunci meșterii constructori, în paralel cu semnalarea analogiilor și surselor de inspirație folosite la bisericile din zona Bârladului; **b)** tratarea, până la nivel de detaliu, a construcțiilor de cult din zona Bârladului, urmărindu-se evoluția lor istorică, descrierea lor arhitecturală, formele, planurile, decorul, pictura și sistemele de boltire pe care le-au avut sau le au. În această etapă a analizei sunt puse în valoare și rezultatele cercetărilor arheologice întreprinse de autor în vederea depistării planurilor și formelor bisericilor de la Florești, Moreni, Corlătești, Obârșeni, Pârvești sau Bârlad. În paralel, Laurențiu Chiriac a ținut cont și de aportul cercetărilor etnografice făcute la lăcașele de cult din lemn care astăzi nu se mai păstrează – ca, de exemplu, la Dragomirești, Voinești, Bogdana, Bogdănița, Strâmba-Cetățuia etc. Deasemenea, autorul a apelat și la descrierile călătorilor străini – în special, misionari catolici (spre exemplu, Marcus Bandinus) – asupra unor edificii medievale ortodoxe din zonă, chiar dacă pe aceștia îi interesau mai mult construcțiile catolice de aici.

În fine, putem spune că volumul de față este profund ancorat în realitatea timpurilor, căci urmărește cu acribie toate transformările radicale ale structurilor

acestor monumente religioase și, mai ales, acele intervenții nefericite ale celor care au urmărit „modernizarea” clădirilor, neținând cont de specificitățile de ordin artistic și istoric. În ultimă instanță, ele configurează etapele de evoluție ale fiecăruia dintre aceste edificii păstrate, luate ca individualitate arhitectonică cu o existență proprie. Sigur că și acțiunea factorilor naturali sau accidentali – cutremurele, furtunile, înzăpezirile, alunecările de teren etc. – și-a pus amprenta asupra acestei evoluții, dar cel mai nociv a fost factorul uman, în condițiile în care ignoranța și nepăsarea oamenilor au distrus cel mai mult ceea ce fusese zidit de strămoși pe vecie.

Un proverb german spunea că ne dăm seama cu adevărat de frumusețea cântecului unei păsări numai după ce aceasta a zburat. Suntem amenințați să verificăm adevărul de mai sus dacă vom pierde patrimoniul material și imaterial, căutând frumusețea acestora prin cărți, asemenea occidentalilor atunci când este vorba de floclor. În schimb, ei și-au păstrat patrimoniul material cu o deosebită grijă, îl respectă și îl iubesc. Desigur, europenii au avut în Occident cu totul alte condiții istorice. Și la ei au fost războaie și năvăliri, poate mai multe ca la noi, soldații învingători nu erau nici acolo îngeri. Dar, dacă francezii sau germanii jefuiau și violau, turcii și tătarii, după jefuire și violuri, dădeau foc la case și omorau femeile, atunci când nu le puteau lua în sclavie. Ion Neculce ne relatează că, atunci când turcii au pornit la asediul Vienei, nemții stăteau pe la casele lor, deși moldovenii și muntenii le strigau să fugă, dar nemții nu și-au închipuiau ce-i așteaptă. De aceea, acolo au rămas în picioare clădiri din secolul al VI-lea, doar barbaria bombardamentelor anglo-americane a mai distrus din vechile monumente. La noi s-a putut păstra foarte puțin și acest foarte puțin este în continuare amenințat de nepăsarea și ignoranța autorităților și chiar a unor preoți, iar lipsa fondurilor rămâne o cangrenă permanentă a încercărilor de a relua ceea ce a mai rămas din patrimoniu, domeniu în care, bineînțeles, ne aflăm în coada Europei. Cartea lui Laurențiu Chiriac trebuie înțeleasă și ca un semnal de alarmă în acest sens, ca pe o ocrotire a trecutului.

Bisericile de lemn

Sunt cele mai vechi lăcașuri de cult, ele există în afara relativelor cronologizări, deoarece lemnul în sine are două caracteristici majore: este cel mai perisabil material de construcție, dar cunoaște pe deplin perenitatea și se reface de-a lungul anilor asemenea vegetației și pădurilor. Bisericile din lemn au fost arse, demontate, mutate, furate chiar, dar de fiecare dată au fost refăcute, până la înlocuirea lor, în anumite spații, de către bisericile de zid. Construcțiile nu pot fi datate decât relativ – după o pisanie care poate însemna a nu știu câta refacere și rectificare, după catapeteasmă sau după o icoană, dar adevăratul început e greu să-l aflăm. De aceea, autorul a coroborat documentele istorice, inscripțiile întâmplătoare, tradițiile populare, vestigiile arheologice, din a căror reunire a obținut o fixare pe scara timpului cât mai apropiată de realitate. Numite de autor și „biserici populare”, aceste lăcașuri de cult sunt o proiecție comunitară a casei țărănești, cu un grad mai mare de frumusețe, datorită respectului pentru divinitate. Ele erau de proporții care nouă ni se par foarte modeste, dar îndestulătoare pentru satele medievale care cuprindeau mai mult de douăzeci de familii. Pentru majoritatea celor interesați, noțiunea de biserică de lemn se asociază automat cu edificiile spectaculoase din Ardeal și Maramureș. Dar, deși

evidența este foarte clară, foarte puțini observă că peste munți avem de-a face cu un gotic de lemn, pe când în județul Vaslui originalitatea și autenticitatea sunt depline. Din mulțimea acestor monumente reprezentative pentru ortodoxie și pentru creștinismul popular, să ne oprim doar asupra câtorva, considerate ilustrative.

Pârvești

Schitul Pârvești, actualmente mănăstire, are începuturi legendare, fiind ctitorit încă din 1603, când satul mai purta vechea denumire de Dărăști, pe apa Albiei, atestată încă din 1441. Ctitorii construcției actuale, care a cunoscut cuvenitele modificări de-a lungul timpului, au fost vornicul de poartă Apostol Talpeș și nepoții săi, postelnicii Ioan și Simion Popescu, strădania lor petrecându-se înainte de 1666. La 2 august al aceluiași an a avut loc sfințirea și era amintită o parte din comunitatea călugărilor care urmau să viețuiască aici, hramul bisericii fiind „Sf. Nicolae” Construcția s-a realizat din scânduri groase de brad, cu acoperiș de șindrilă și având în structură trei turnuri, precum și o clopotniță, tot de lemn. Ca particularități arhitectonice, remarcăm planul triconc, pridvorul, despărțirea naosului de pronaos prin stâlpi, absidele laterale, fără acoperișuri proprii, asupra lor lăsându-se un acoperiș unic al clădirii. Interesantă este folosirea cuielei de lemn de tisă, atât în scop utilitar, cât și artistic, capetele lor exterioare constituind un decor original. Laurențiu Chiriac face la acest capitol o serie de observații privind interferențele dintre arta religioasă și cea populară, care se cuvin citate în extenso: *„Motivele populare ornamentale de la biserica din Pârvești se axau pe reprezentarea în mai multe ipostaze a pomului vieții: bradul, pomul cu fructe, glastra cu flori, vița de vie cu frunze și struguri etc. O serie de compoziții decorative cuprindeau și ornamente simbolice, mai ales mitologice, folclorice și religioase (cum ar fi crucea în diferite forme). Ele dovedesc că meșterii populari din zonă au căutat și au găsit soluții proprii, specifice sculpturii în lemn, începând de la sistemul închiderii ușilor (cu zăvor și cu manea) sau a ușilor cu doi cilindri de lemn, la ferestre și acoperișuri (inclusiv bolși), până la sfeșnice, jertfelnice, strane, jilfuri, cruci de mână și chivoturi. Acest lucru dovedea o mare tradiție a prelucrării lemnului, și, în același timp, atesta prezența unor icoane, în prim-plan fiind cea a Sf. Ioan Botezătorul și cea a Sfântului Nicolae, apoi o suită de reprezentări din Vechiul Testament.”* Prezentarea aspectelor arhitectonice este urmată de o minuțioasă discuție asupra documentelor istorice legate de schit sau de localitatea în care era situat. Aflăm, astfel, despre interesul purtat schitului și ctitorului Apostol Talpeș de către voievodul Antioh Cantemir, cel care-i acordă între altele diferite donații, dări și scutiri de dări. Treptat, schitul Pârvești a fost înzestrat cu moșii și vii, acest venit permițând efectuarea unor reparații repetate și achiziționarea de cărți bisericești. Evoluția este urmărită în continuare și aflăm că, în 1816, un călugăr – rudă cu Popeștii care au construit schitul – restaurează întregul complex monahal, iar mai târziu va funcționa aici și o școală.

Strâmba (Cetățuia)

În apropiere de Bârlad încă mai subzistă biserica fostului schit Strâmba, în satul botezat acum Cetățuia. Începuturile sale se pierd în vremuri legendare – evocate de călugărul Andronic într-o istorie a Mănăstirii Neamț. În codrii de aici s-ar fi adăpostit pe la 1574 călugării persecutați de Ioan Vodă cel Cumplit (Armeanul),

conduși de egumenul Spiridon, aflați și sub amenințarea tătarilor. Faptul că primul stăpân al localității a fost popa Iuga, devenit protopop și care probabil a ridicat aici o biserică, acordă un plus de credibilitate legendei. Oricum, la 1669 se cunoaște cu siguranță o nouă venire a călugărilor de la Neamț la Strâmba, iar de la 1670 avem date sigure consemnate documentar. De schit s-au îngrijit în mod deosebit familiile boierești Gheuca și Palade.

Biserica schitului – cu hramul „Sf. Nicolae” – este construită din bârne groase de stejar, cu planul în formă de navă dreptunghiulară, cu absida altarului și pridvorul decroșate. Bârnelor se sprijină pe tălpi groase de stejar, așezate la rândul lor pe o temelie din pietre de râu. Catapeteasma a impresionat în mod deosebit pe toți cei care au descris biserița de la Strâmba, autorul realizând o sinteză a celor scrise. Ea a fost zugrăvită în stil neobizantin în 1670, fiind compusă din două registre de icoane care reprezintă Apostolii și praznicele împărătești. Ultimele sunt marcate de chenare din stuc de forma coloanelor aparente, în torsadă, racordate în arcuiri de cerc. Cele două rânduri de icoane, cu legendele scrise în litere chirilice, sunt încadrate de trei brăie orizontale, având ca ornamente volutele cu garoafe înșiruite. Între icoane stau stâlpișorii săpați în lemn, sus cu capitel și până la jumătate în torsadă. Ușile împărătești sunt decorate cu șase medalioane pictate, înconjurată de ornamente în relief compuse din viță de vie cu struguri. Altarul adăpostește masa cioplită în trunchiul gros al unui stejar crescut pe loc. Cu grija sa pentru respectarea principiilor deontologiei, cu care deja ne-a obișnuit, Laurențiu Chiriac citează în continuare o descriere antologică datorată lui Teodor Pamfile și V. Nicolau: *„Aflată la capătul satului, sub poalele dealului Vidușoia și pe malul pârâului Strâmba, fiind construită din bârne de stejar peste care veacurile au trecut neputincioase, micuța biserică cu hramul Sf. Marelui Ierarh Nicolae are un plan simplu, compartimentat într-un pronaos pătrat, un naos dreptunghiular și un altar în colțuri. Clopotnița ține loc de pridvor, iar tinda avea un pod care se sprijinea pe trei grinzi groase. Pe tălpile de stejar, cioplite cu barda și cu crestături, se ridicau pereții alcătuiți din câte 13 grinzi orizontale, în timp ce bârnele de deasupra se prelungesc peste colțuri și peste corzi, sprijinind astfel acoperișul de draniță, bătut în cuie. Grinzile, corzile și ușorii ușilor sunt bătute în cepuri de lemn de brad. În sfârșit, întreaga construcție se luminează prin cele patru ferești cu obloane de lemn, iar din stranele de lângă pereți au mai rămas câteva, arătând o artă chibzuită a meșterilor locali.*

Lumini ale credinței

Pe drept cuvânt, bisericuțele de lemn au fost considerate drept bijuterii ale artei religioase și, totodată, ale artei populare. Pe grinzi, în exterior și în interior, mai ales la ancadramentul ferestrelor, vom întâlni motive străvechi ce țin de o simbolică anterioară creștinismului, cu rădăcini în neolitic. Din păcate, aceste monumente sunt puțin cunoscute și la majoritatea dintre ele se ajunge foarte greu. De la an la an se degradează sau sunt victimele unor intervenții total neinspirate, care nu țin cont de autenticele elemente de ordin istoric și artistic, în numele unor pretinse modernizări. Uneori sunt amenințate de transformările solului, cum este cazul la Strâmba (Cetățuia).

Dacă bisericuțele din lemn, după atâtea distrugerii, jafuri și incendii, reînviu îndată – ca pasărea Phoenix, clădirile zidite din piatră sau cărămidă își înfruntau cu totul altfel destinul. Construite – așa cum au dovedit-o săpăturile arheologice sistematice din ultimele decenii – pe locul unor mai vechi lăcașuri durate din lemn, bisericile și mănăstirile din zid au trebuit fie să-și impună permanența existenței, fie să dispară. Curajul de a zidi trainic și statornic a fost o mare virtute a românilor din Țara Moldovei și a însemnat un pariu al lor cu neliniștea existențială, ba chiar un real punct de reper în haos – cum ar fi spus Nechifor Crainic. Mănăstirile din Moldova au devenit astfel adevărate cetăți, atât la propriu, cât și la figurat. Apariția lor în zona Bârladului, atât de expusă năvălirilor turco-tătare, a însemnat din start un mare act de eroism. Voievozi și mari boieri și-au dat mâna întru realizarea acestor frumoase ctitorii.

Bisericile din piatră

Arhitectura lăcașurilor de zid din zona Bârladului implică – după părerea autorului cărții – o serie de caracteristici care o individualizează în cadrul arhitecturii religioase medievale moldovenești. În perioada ridicării acestor construcții, *stilul moldovenesc* în arhitectură – cu latura sa autohtonă, populară, dar și cu influențele sale gotice și bizantine – era deja consolidat, iar în acest context se poate vorbi de aceste particularități amintite. Din păcate, nici acum istoricii nu au un punct de vedere clar în ceea ce privește originile împărțirii Moldovei medievale în Țara de Sus și Țara de Jos. O serie de elemente – în primul rând, cele de ordin etnografic – demonstrează legături intrinsece ale zonei sudice a Moldovei cu răsăritul Munteniei, iar pe această filieră se pare că s-au propagat anurnite influențe arhitectonice munteneste în zona Bârladului. În acest sens, iată ce opina Laurențiu Chiriac: *„Datorită covârșitoarelor influențe munteneste, multe din bisericile de zid din zona Bârladului se încadrează tipului de biserică de sinteză moldo-muntenă, căci ele îmbinau planul trilobat sau planul dreptunghiular lung (specifice arhitecturii moldovenești) cu fațadele de tip muntenesc, la care se adăugau și alte înrâuriri artistice. Astfel, pe lângă ușoarele influențe renaștentiste târzii și baroce (sesizabile doar în formele unor ancadramente de uși și ferestre) și cele georgiene și armene (vizibile la nivelul plasticii decorative exterioare), cele mai importante mutații la edificiile religioase de zid din zona Bârladului din secolele XVI-XVII sunt cele survenite datorită puternicelor înrâuriri artistice munteneste. Aceste influențe s-au concretizat prin: existența gropniței (între naos și pronaos) și a pridvorului; suprimarea zidului despărțitor dintre naos și gropniță, printr-un șir de arcade interioare; prezența turnului-clopotniță fie lângă biserică, fie așezat pe naos, pronaos sau chiar pe pridvor; supralărgirea pronaosului și mărirea ferestrelor; împărțirea celor două registre de arcade oarbe ale decorului exterior prin arhivolte adâncite de un brâu median din cărămidă; suprapunerea unui al treilea rând de arce mici peste arcele piezișe, pentru a da înălțime și monumentalitate edificiilor religioase”* Câteva din aceste monumente religioase din zid, considerate reprezentative, au fost extrem de minuțios analizate de către autor în cartea sa.

Biserica Domneasca din Bârlad

Orice bârlădean de baștină – așa cum este și autorul – are ca punct de reper Biserica Domneasca și știe că ea a fost ridicată de Vasile Lupu la 1636. Însă, cercetările arheologice au demonstrat (în pofida numeroaselor contestări) existența pe același loc a unei mai vechi biserici de lemn, ridicată de Ștefan cel Mare, probabil pe la 1495, când bârlădenii au fost înzestrați de acest voievod cu moșia și ocolul domnesc al târgului. Mai mult, la descoperirea fundației vechiului lăcaș, se adaugă în imediata vecinătate și vestigiile unui vechi cimitir. De altfel, biserica Domneasca – cu hramul „Adormirea” – reprezenta o biserică de sinteză moldo-munteană, căci îmbina planul dreptunghiular moldovenesc cu fațada de tip muntenesc, fiind construită pe un soclu din blocuri de piatră și cu un pridvor închis, de formă dreptunghiulară, tratat în înălțime cu o semicalotă. De asemenea, se știe că biserica a avut inițial trei turnuri pe colțuri, iar clopotnița de deasupra pridvorului a dăinuit până la 1802. Pronaosul și naosul aveau turlele ridicate pe sistemul arcelor în consolă și al arcelor piezișe, în timp ce turnul-clopotniță de pe pridvor era așezat pe aceeași axă longitudinală cu celelalte turle ale clădirii.

Biserica prezenta o ușoară tentă de fortificare, deși a avut inițial pictură exterioară (care, însă, nu a rezistat mult timp, datorită invaziilor turco-tătare). Tendința de fortificare a bisericii era dată de funcția subsidiară de refugiu și de apărare a turnului-clopotniță, considerat – în același timp – drept loc de ascunzătoare, întărit cu post de strajă și chiar de atac. Astfel, turnul-clopotniță căpăta diferite roluri: la parter era exonartex, la etaj devenea tainiță (ascunzătoare pentru veșmântărie și tezaur) și la vârf era clopotniță (ca o cameră deschisă, înaltă, bine luminată și unde se țineau clopotele).

O nefericită alternanță a pârjolurilor și incendierilor turco-tătare cu puternicele cutremure de pământ din acea vreme a dus la o serie de distrugerii și refaceri succesive ale acestui edificiu și au determinat, în timp, o micșorare a spațiului cultic (și nu o lărgire a acestuia, cum era și firesc). O altă idee a autorului este aceea că Biserica Domnească a avut, chiar din timpul lui Vasile Lupu, o școală bisericească în limba greacă, unde erau pregătiți dascăli, cântăreți bisericești și, posibil, chiar preoți. De altfel, în jurul bisericii s-au construit în secolele XVII-XIX mai multe clădiri, între care și chiliile unde se țineau cursuri, tradiția învățământului bârlădean căpătând astfel noi dimensiuni.

Aflându-se în medianul central al târgului Bârlad și situându-se lângă „piața carelor”, biserica Domneasca a jucat un rol activ în viața economică și comercială a urbei, beneficiind încă din 1639 de scutiri de dări și având numeroase privilegii. Astfel, ea deținea multe dughene, prăvălii, cârciumi și hanuri pe acest ax comercial, primite ca dării. E posibil ca, în paralel cu școala bisericească de limba greacă, să fi existat aici și o bibliotecă religioasă, cu cărți donate de unii domni, boieri și negustori înstăriți.

Din păcate, după noi situații catastrofice, biserica a fost din nou distrusă, iar după dese reparații și restaurări capitale – mai ales cele efectuate de Comisiunea Monumentelor Istorice – ea și-a căpătat înfățișarea de astăzi, care ne duce cu gândul la nordul Moldovei, departe însă de imaginea sa inițială. „Vedetismul” acelei părți de Moldovă, pe care ocupanții austrieci au botezat-o impropriu Bucovina, și-a spus și aici

cuvântul. În fine, remarcabil este totuși faptul că, după atâtea refaceri, pictura interioară realizată de iconograful Teodorescu-Argeș (între 1937-1942) și-a păstrat intactă aura bizantină.

Biserica Vovidenia din Bârlad

Se pare că atunci când, pe lângă cele șase biserici din lemn, călătorii străini care treceau prin Bârlad aminteau și de două biserici din zid, cu siguranță că acestea erau „Domneasca” și „Vovidenia” (numită și biserica Ducăi sau Duculească, cu hramul „Intrarea în biserică”). Dincolo de unele opinii care arătau că biserica Vovidenia ar fi mult mai veche, ținând și loc de catedrală a orașului, putem spune cert că inițial a fost o construcție din piatră și cărămidă, cu o clopotniță din scânduri, reclădită apoi la 1700 de familia boierilor Duca. Însă cutremurul din 1802 a dărâmat-o iar, fapt pentru care enoriașii au trebuit să o refacă în 1812, când a căpătat și cinci turnuri.

Vovidenia se încadrează și ea tipului de biserici de sinteză moldo-munteană, cu turnul-clopotniță alipit. Construită din piatră și cărămidă în stilul arhitectural clasic moldovenesc, ea a avut inițial un plan treflat și două turlle, în timp ce absidele laterale erau scobite în zid, iar boltirea s-a făcut pe sistemul arcelor etajate moldovenești. Acest lucru arăta o viziune realistă detaliată și cu accente antropocentriste, devenind în timp chiar o artă eclectică (închisă), inspirată – pe de o parte – de tendințele baroce de diversitate și – pe de altă parte – de zugrăveala geometrică sculptată de factură neoclasică, îmbinată armonios cu ceramica cu stelute și motive florale. Decorul interior era relaționat armonios cu întreg ansamblul monumentului.

Din păcate, și cutremurul din 1812 i-a provocat mari stricăciuni, ceea ce a necesitat repararea ei de către preotul Ion Manole și „poporeni”. Mai apoi, la invazia și incendiul din 14 octombrie 1826, biserica a fost arsă, însă a fost refăcută relativ repede, iar pentru apărarea ei de foc și-a luat și hramul „Sf. Paraschiva” Cele cinci turnuri ale bisericii s-au dărâmat la cutremurul din 1838. În fine, în 1849, lăcașul a fost din nou reparat, transformat și zugrăvit, „prin osârdia episcopilor Pavel Filibiliu, Mihai Ghețu, Chiriac Dobrovici și alții”, după care i s-au adăugat chiliile și zidul de incintă.

Biserica Vovidenia a avut și ea importanța sa economică demnă de subliniat, căci negustorii bogasieri (care vindeau pânză colorată pentru căptușit) și breslașii abageri își lăsau mărfurile în păstrare în incinta lăcașului, pentru a le feri de jafuri sau de incendii. De asemenea, biserica avea proprii argintari specializați, zugravi și făclieri, dar și mulți scutelnici (slujitori care îngrijeau grădinile și viile lăcașului). Ea a avut numeroase danii de la locuitorii orașului, cele mai multe fiind de la familia Duculeștilor, de aici și multe dughene, pământuri sau vie, precum și importante sume de bani. Biserica a beneficiat de multe privilegii domnești, fiind scutită de dări și având dreptul de a încasa venituri la ziua târgului. Mai trebuie spus faptul că la această biserică au funcționat încă din secolul al XIX-lea o școală bisericească (unde era dascăl Gheorghe Negru) și o bibliotecă cu cărți religioase.

În privința valorii artistice deosebite a acestui monument, iată ce ne spune Laurențiu Chiriac: *„Lăcașul avea o plastică decorativă populară, reliefată printr-un decor de ceramică smălțuită, combinat cu o zugrăveală ce imita cărămida aparentă. La toate acestea se adăugau unele ornamente compuse din rozete și zigzaguri noi –*

specifice sculpturii în lemn, dar reproduse pe elemente din piatră, sub forma ramelor de uși și ferestre. Brâul median împărțea fațada în două registre de arcade oarbe cu arhivolte adâncite, iar pe verticală fațada era împărțită în zece panouri (despărțite de opt pilaștri drepți și lați). ”

În fine, după dezastruosul cutremur din 1940, Vovidenia a fost din nou reparată, iar pictura a fost refăcută de către iconograful Constantin Tabacu (între 1942-1943). Deasemenea, biserica a mai fost reparată în anii 1954, 1977, 1986 și 1990-1991, acum ea fiind complet restaurată.

Mănăstirea Florești

Atestată documentar în 1596, dar existentă sigur încă din 1590, mănăstirea Florești (Smila, Florentina) – cu hramul „Sf. Ilie Tezvitianul” – este de departe cel mai important așezământ monahal din zona cercetată de Laurențiu Chiriac. Ctitorie a familiei boierești Cârstea Ghenovici, reclădită apoi la 1686 de marele vornic Gavrilă Costache din Țara de Jos (considerat în epocă un adevărat „făcător de domni”), biserica de la Florești înglobează întreaga splendoare a elementelor definitorii ale arhitecturii religioase medievale moldovenești. Autorul cărții face analogia dintre ctitoriile lui Gavrilă Costache de la Florești și de la Bursuci, arătând că așezământul monahal de la Bursuci – deși năruit complet de alunecările de teren din zonă – a avut inițial aceleași caracteristici arhitecturale ca cel de la Florești.

În altă ordine de idei, cercetările arheologice sistematice de la Mănăstirea Florești, efectuate între anii 1998-2001 de către Laurențiu Chiriac și Costică Asăvoaie, au scos în evidență principalele faze de evoluție ale construcției monumentului. Astfel, deși au fost depistate doar rămășițele fundației primei biserici de zid de la 1590, se poate spune că aceasta a avut un plan triconc tipic moldovenesc, încadrat unei tipologii a bisericilor mănăstirești fortificate, asimilând și noile influențe artistice (muntenești și neogotice, în special). Planul patruleter al mănăstirii era fortificat cu un zid gros de incintă, cu turnuri pe colțuri și cu curține flancate de metereze și drumuri de strajă. În orice caz, mănăstirea nu numai că avea o biserică centrală cu o fațadă de tip muntelesc, cu un pronaos scurt și cu un naos prelungit, prevăzut pe cele trei laturi cu câte o absidă semicirculară, dar avea și toate anexele specifice unui așezământ monahal: stăreția, chiliile, clisiarnița, arhondăria, trapeza, cuhniile, atelierile meșteșugărești etc.

În timp, mănăstirea Florești a devenit una din cele mai bogate ctitorii din Moldova, având un întins domeniu mănăstiresc, cu multe moșii, vii, iazuri, mori, prisăci, velnițe, grădini etc. Cele mai importante moșii ale sale erau pe văile Bârladului, Similei, dar, mai ales, Racovei. Mănăstirea avea și propriile dughene, hanuri și pivnițe în târgul Bârlad. Deasemenea, mănăstirea a beneficiat de scutiri și mile domnești, primind numeroase danii de la domnii Moldovei, de la boieri, negustori și diferiți credincioși.

Între 1686-1694, Gavrilă Costache și urmașii săi au ridicat o a doua biserică de zid la Florești, pe locul celei anterioare, mai ales că ctitorul era nepotul lui Cârstea Ghenovici. Acest nou edificiu a fost acoperit cu șindrilă, fiind fără turlă, având doar două cruci mari deasupra și o clopotniță din lemn. În orice caz, această a doua biserică de zid făcea parte din categoria celor de sinteză moldo-munteană, îmbinând planul

triconc moldovenesc cu fațada muntenească, având un turn-clopotniță pe pridvor, cu funcție subsidiară de refugiu și de apărare și accentuând caracterul fortificat al mănăstirii.

Ulterior, mănăstirile Florești și Bursuci au ajuns, din neglijența celor care le administrau, într-o stare jalnică de ruină. De aceea, mitropolitul Veniamin Costache a luat decizia, în 1806, de a închina Floreștii la mănăstirea Esfigmenul de la muntele Athos, după ce tot acolo fusese închinată și mănăstirea Bursuci (la 1682), sperând într-o îngrijire mai bună a acestora de către călugării greci și punându-le sub aceeași administrație. Chiar și așa, în timpul egumenului grec Nil, mănăstirea Florești a fost sărăcită, abandonată și lăsată în decădere, deși acesta a vrut să ridice în 1852 o „magnifică” biserică din zid pe amplasamentul celor vechi. În 1853 s-a construit turnul-clopotniță de la intrare, iar între 1858-1880 s-a ridicat palatul egumenesc (din piatră și cărămidă, cu acoperiș din tablă) peste pivnițele casei egumenești din 1596. Oricum, noua lucrare a fost terminată abia în 1883. După reparațiile de după cutremurele din 1940 și 1977, mănăstirea a fost complet restaurată între 1998-2001 de către Comisia Monumentelor Istorice din cadrul Ministerului Culturii și Cultelor.

Istorie și legendă la Florești

Dincolo de aceste evidențe, locuitorii zonei aratău, încă de la finele sec. al XIX-lea, când și Iacov Antonovici făcea primele sale cercetări aici, că ar fi existat încă din 1480 o biserică de lemn cu hramul „Sf. Nicolae” și chiar se pomenea de o călugăriță Floarea care ar fi construit acest lăcaș. Din păcate, nimic nu ne indică existența aici a vreunei construcții din timpul lui Ștefan cel Mare.

La Florești, acapararea monahismului românesc de către călugării greci a fost mai mult decât evidentă, căci aceștia se considerau într-o lume aparte și beneficiau de toate roadele generozității boierilor și țăranilor din zonă, închipuindu-și că sunt încă în Grecia. La slujbele din biserică, era amintit mai întâi patriarhul Constantinopolului, apoi ierarhii de la Muntele Athos, după care țarul Rusiei și, abia în final, domnitorul Moldovei. Mai mult, la 1821, acești călugări au sprijinit Eteria, care urmărea între altele constituirea unui mare stat grec, drept urmaș al Bizanțului, în cadrul căruia Țările Române urmau să joace doar rolul unor provincii periferice. Departe de a îndeplini dezideratele ctitorilor, legate de ajutorarea celor săraci și bolnavi, acești călugări greci trimiteau bogățiile mănăstirii Florești în Grecia sau le foloseau ca bunuri personale, denotând un mod de viață străin de canoanele monahale. În acest sens, legenda spune că după ce Al. I. Cuza s-ar fi travestit și ar fi poposit la mănăstirea Florești, unde a cunoscut în mod direct imoralitatea călugărilor greci, ar fi luat decizia de a-i pedepsi exemplar și de a le seculariza averile.

Celebru a rămas ultimul egumen grec de la Florești, Nil -- cel care, deși era un bun administrator, a stors cât a putut de pe moșiile mănăstirii, susținând Athosul, dar acumulând și o impresionantă avere personală. Tradiția spune că atunci când, din trăsura sa, răspundea lenș la plecaciunile unui țăran, îi spunea: „*Fiindcă te-ai învrednicit să-mi vezi fața, să mai faci trei zile de clacă!*” Oricum, după secularizarea averilor mănăstirești, el a plecat de la Florești către muntele Athos cu căruțe pline de vechi documente. Acolo a scris o carte calomnioasă la adresa românilor (publicată apoi în Franța). Din păcate, „tradiția” a păstrat tot ceea ce este mai rău, căci la Muntele

Athos – locul care a rezistat în timp prin daniile voievozilor noștri – românii sunt priviți cu ură și chiar se pare că există minți înfierbântate care ar dori înapoierea moșiilor avute cândva de călugării greci.

Cartea domnului Laurențiu Chiriac constituie, așadar, un adevărat manual de istorie bisericească a zonei Bârladului într-un timp al pioasei medievalități românești. Dacă la aceasta adăugăm și faptul că ea conține o minuțioasă bibliografie, bogate planșe și ilustrații, un indice al numelor de preoți și un indice cronologic al tuturor bisericilor, schiturilor și mănăstirilor medievale din acest areal, putem spune că lucrarea de față are toate caracteristicile științifice necesare și reprezintă o sinteză desăvârșită.